

EWA ŚWIĘCKA

Konserwator dzieł sztuki
ICOM, ICOMOS

Andrzej Tomaszewski – historyk, architekt i filozof

Urodził się 26 stycznia 1934 roku w Warszawie. Tutaj zdał maturę, a potem podjął studia na Wydziale Architektury Politechniki Warszawskiej. Równolegle studiował na Uniwersytecie Warszawskim historię sztuki, interesując się jednocześnie szerszymi studiami historycznymi. Kiedy odbierał dyplom magistra inżyniera architekta, miał już dyplom uniwersytecki, odbył też roczne studia we Francji na Uniwersytecie w Poitiers.

Jeszcze jako student Wydziału Architektury, ze względu na swoje zainteresowania i umiejętności, objął kierownictwo Zespołu Badań nad Polskim Średniowieczem i prowadzenie prac archeologiczno-architektonicznych w Wiślicy. Dotyczyły one kolegiaty, domu Długosza, a także relikwów wcześniejszego kościoła ukrytych w ziemi. Odkrycie słynnej, rytowanej posadzki romańskiej pochodzącej z trzeciej ćwierci XII wieku zaowocowało pierwszymi kontaktami zagranicznymi. Dobra znajomość języka francuskiego umożliwiła młodemu badaczowi nie tylko korzystanie z zagranicznej literatury, lecz także nawiązanie wielu osobistych znajomości z wybitnymi postaciami francuskiej nauki.

Stypendium rządu włoskiego w latach 1960–1961 pozwoliło na studia na rzymskim uniwersytecie La Sapienza, ukończenie kursu w międzynarodowym centrum konserwacji ICCROM oraz obejrzenie wielu sławnych muzeów i zabytków włoskich.

Swoje życie zawodowe związał z macierzystą uczelnią, na której – uzyskując kolejne stopnie naukowe – pracował aż do emerytury, z przerwami na prace w zagranicznych uczelniach i instytutach, m.in. w Moguncji, Berlinie, Rzymie.

Wielu uczestnikom międzynarodowego życia zawodowego Andrzej Tomaszewski kojarzył się z aktywną działalnością w ICOMOS, gdzie stworzył dwa międzynarodowe komitety specjalistyczne, zostając ich przewodniczącym. Najpierw Komitet Kształcenia Konserwatorów, a następnie Komitet Teorii i Filozofii Konserwatorskiej. Zgromadził wokół siebie najwybitniejszych teoretyków konserwacji dziedzictwa z całego świata. Kolejne spotkania Komitetu owocowały wydaniem tomów referatów, dających obraz filozoficznej podbudowy ochrony i konserwacji nie tylko materii zabytków, lecz także ich wartości duchowych, niematerialnych, na obszarach rozmaitych tradycji kulturowych. Przez wiele lat w Polskim Narodowym Komitecie ICOMOS sprawował funkcje wiceprezesa, a następnie prezesa.

W kręgach polskich i niemieckich historyków sztuki Andrzej Tomaszewski był postacią bardzo znaną i cenioną. W 1988 roku wraz z profesorem Uniwersytetu w Moguncji, Dethardem von Winterfeld, stworzyli Grupę Roboczą Polskich i Niemieckich Historyków Sztuki „Wspólne Dziedzictwo Kultury”. Systematyczne spotkania odbywane co roku raz w niemieckim, raz w polskim ośrodku naukowym mają już swoją tradycję i pokazaną serię wydawnictw.

Liczne kontakty naukowe i związane z państwową organizacją ochrony zabytków zaowocowały także stworzeniem Niemiecko-Polskiej Fundacji Ochrony Zabytków Kultury. Do największych osiągnięć tej współpracy międzynarodowej należy konserwację wielu obiektów na Śląsku oraz przekazanie do Zamku Królewskiego w Warszawie kolekcji bezcennych map Tomasza Niewodniczańskiego.

Współpraca polsko-niemiecka przyniosła Andrzejowi Tomaszewskiemu dwie prestiżowe nagrody: niemiecką Nagrodę Kulturalną im. Georga Dehio w 2003 roku, a w kraju nagrodę Fundacji Kronenberga im. Aleksandra Gieysztora w roku 2009.

Kiedy w roku 2006 został wybrany Przewodniczącym PKN ICOM, był dla wielu muzealników postacią niezbyt dobrze znaną. Większość środowiska ludzi kultury słusznie łączyła osobę Andrzeja Tomaszewskiego z funkcją dyrektora rzymskiego centrum konserwacji ICCROM, którą sprawował w latach 1989–1993, lub Urzędem Generalnego Konserwatora Zabytków Rzeczypospolitej Polski, piastowanym w okresie 1996–2000.

Andrzej Tomaszewski nigdy nie był formalnie związany z żadnym muzeum, poza członkostwem w Radach Naukowych placówek muzealnych zarówno w kraju, jak i za granicą (między innymi w Nieborowie i Arkadii, Pałacu w Wilanowie i Goerlitz). Warto zwrócić uwagę, że były to zawsze muzea, których zabytkowe budowle i ich otoczenie okazywały się równie znaczące, jak zgromadzone w nich zbiory.

Doświadczenia Andrzeja Tomaszewskiego na polu ochrony i konserwacji światowego dziedzictwa architektury i krajobrazu okazały się bezcenne także dla polskich muzeów. Przyzwyczajony do szeroko zakrojonej współpracy międzynarodowej pragnął ożywić i zintensyfikować kontakty środowiska muzealnego. Główną ideą i celem działania PKN ICOM pod przewodnictwem nowego Prezesa stało się organizowanie konferencji i spotkań zarówno w skali kraju, jak i w kręgach muzeów lokalnych.

Współorganizowana przez PKN ICOM i Muzeum Początków Państwa Polskiego w Gnieźnie konferencja „Muzeum XXI wieku”, zorganizowana w roku 2009, wyznaczyła kierunek kolejnej sesji – „Problemy muzeów związane z zachowaniem i konserwacją zbiorów”. Odbyła się w Muzeum Narodowym Rolnictwa i Przemysłu Spożywczego w Szreniawie w październiku 2010 roku. W podsumowaniu jej obrad Profesor Tomaszewski mówił na temat jedności ochrony i metodyki konserwacji zarówno artystycznych dzieł sztuki, jak i dawnych obiektów sztuki inżynierskiej. Były to bardzo znaczące słowa, nieograniczone jedynie do teoretycznych rozważań. Wystąpił też bowiem z praktycznym postulatem stworzenia specjalistycznych studiów konserwatorskich na Politechnice Poznańskiej we współpracy z Muzeum Narodowym Rolnictwa w Szreniawie dla skutecznego, opartego na naukowych podstawach ratowania obiektów techniki. Oby ta idea została ucieleśniona jak najprędzej.

Wcześniejsza współpraca naukowa z Akademią Humanistyczną im. Aleksandra Gieysztora w Pułtuskach pomogła Prezesowi PKN ICOM włączyć się do organizacji konferencji „Muzea regionalne. Jaka przyszłość?”. Doświadczenie europejskie, którego An-

drzejowi Tomaszewskiemu nie brakowało, uczy bowiem zwracania bacznej uwagi na kulturalną politykę regionów, z ich lokalnym patriotyzmem, przywiązaniem do tradycji, a więc i gromadzonych pieczołowicie pamiątek po wydarzeniach, ludziach i miejscach.

Przy każdej okazji starał się włączać do kręgu ICOM dyrektorów muzeów diecezjalnych, których zbiory są tak ważne dla naszej kultury, ale pozostają nieco poza głównym nurtem kontaktów polskich muzealników. Konkretnie plany wiązał zwłaszcza z muzeum w Sandomierzu, gdzie planował pierwszą konferencję.

Połączenie ochrony zabytkowej architektury z troską o zbiory stało się ideą przewodnią, jaka przyświecała wieloletniemu Prezesowi ICOMOS-u i ICOM-u. Uznał, że trzeba temu zagadnieniu poświęcić odrębną konferencję. Przygotowania do niej trwały przez wiele miesięcy. Niestety, niedane już było inicjatorowi w niej uczestniczyć. Konferencja „Muzeum a zabytek. Konflikt czy harmonia?”, na której Profesorowi Tomaszewskiemu tak bardzo zależało, łącząca wspólnotę muzealnego, środowiska PKN ICOM z członkami PKN ICOMOS, odbyła się w Muzeum Narodowym w Krakowie na przełomie marca i kwietnia 2011 roku.

Andrzej Tomaszewski zmarł niespodziewanie 25 października 2010 roku podczas pobytu w Berlinie. Był w pełni sił, jego kalendarz był zapisany mnóstwem terminów i planów, których już nie zdążył zrealizować.

Żegnając się z uczestnikami konferencji w Szreniawie, zaledwie dwa tygodnie wcześniej, powiedział:

Z każdego spotkania, z każdej chwili, godzin, dni spędzonych razem, powinno coś praktycznego i konkretnego, coś dobrego wynikać na przyszłość.

Jest w tych słowach świadomość, że żadnej chwili spędzonej z innymi nie wolno zmarnować. Okoliczności ich wypowiedzenia sprawiają, że powinny stać się mottem dalszych, wspólnych działań muzealnego środowiska.

SUMMARY

Andrzej Tomaszewski – historian, architect and philosopher

Andrzej Tomaszewski was born in Warsaw on 26th January, 1934. It was here that he passed his secondary school-leaving exam and enrolled in the Faculty of Architecture at the Warsaw University of Technology. At the same time he studied Art History at Warsaw University, also showing interest in broader historical studies. When taking his diploma of Master of Science in Architecture, he was already a university graduate; he also completed a year of studies in France, at Poitiers University.

In recognition of Tomaszewski's interests and expertise, when still a student of the Faculty of Architecture, he was appointed Head of the Research Team of the Polish Middle Ages, and was responsible for conducting archaeological and architectural work in Wiślica. The

work was carried out on the collegiate church, the Długosz house, as well as on the remnants of an earlier church concealed under the ground. The discovery of the famous Romanesque floor originating from the third quarter of the 12th century resulted in his first international contacts. Owing to his good command of French he was able not only to read foreign literature, but also to establish extensive personal contacts with prominent personages of the French world of science.

Thanks to a scholarship from the Italian government in the years 1960–1961, Tomaszewski had the opportunity to study at La Sapienza University, to complete a course at the ICCROM international conservation centre, as well as to see many famous Italian museums and monuments.

However, his professional career was connected with his home university, where he was conferred successive academic degrees and continued to work until his retirement, with only a few interruptions for work at universities and other institutions abroad, e.g. in Mainz, Berlin, and Rome.

Many participants of the international community of professionals associated Andrzej Tomaszewski with his active involvement in the work of ICOMOS, where he created and later chaired two specialist committees: the Committee for Conservators Training, and later the Committee for Conservation Theory and Philosophy. For his work he brought together prominent theoreticians of heritage conservation from all over the world. The Committee's meetings resulted in the publication of several volumes of papers, giving a picture of the philosophical background of heritage preservation and conservation, dealing not only with material aspects of monuments but also with their spiritual and intangible values within diverse cultural traditions. For many years Tomaszewski held the position of Deputy President, and then President of the Polish National Committee of ICOMOS.

Andrzej Tomaszewski was well known and highly regarded in the circles of Polish and German art historians. In 1988, together with Professor Dethard von Winterfeld of Mainz University, he created the "Common Heritage" – a joint Working Group of Polish and German art historians. Regular meetings held each year alternately at a German or Polish research centre have already created their own tradition and have produced a substantial series of publications.

His extensive contacts within the sphere of research and the state system of heritage protection brought about the establishment of the German-Polish Foundation for the Preservation of Cultural Monuments. Among the greatest achievements of this international cooperation project is the conservation of a number of monuments in Silesia and the transfer of Tomasz Niewodniczański's invaluable collection of maps to the Royal Castle in Warsaw.

Polish-German cooperation brought Andrzej Tomaszewski two prestigious awards: the German Georg Dehio Culture Award in 2003, and the Polish Aleksander Gieysztor Award of the Kronenberg Foundation in 2009.

When he was elected President of the Polish National Committee of ICOM in 2006, he was not a very well-known personage to many museum specialists. Most of the members of the cultural milieu rightly associated Andrzej Tomaszewski with his role as Director General of the ICCROM conservation in Rome, which he held in the years 1989–1993, or the position of Chief Heritage Preservation Officer of the Republic of Poland held by him in the years 1996–2000.

Andrzej Tomaszewski was never formally connected with any museum, except for being a member of museum scientific boards, both in Poland and abroad (e.g. in Nieborów and Arkadia, Wilanów Palace and Goerlitz). It should be noted that these were always museums whose historic buildings and environment were equally important as the collections themselves.

Andrzej Tomaszewski's activity in the field of world heritage protection and conservation also proved invaluable for Polish museums. Being involved in broad international cooperation, he spared no effort to revive and intensify exchanges between the circles of museum specialists. The leading idea and the goal of the Polish National Committee of ICOM under its new President was to organize conferences and meetings at national and local museum levels.

The "Museum of the 21st Century" conference, co-organized in 2009 by the Polish National Committee of ICOM and the Museum of Origins of the Polish State in Gniezno, led to the conference titled "Museum problems with the preservation and conservation of collections". It was held at the National Museum of Agriculture and Food Industry in Szreniawa, in October 2010. Wrapping up the debates, Professor Tomaszewski talked about the unity of preservation and conservation methods applied to artworks and ancient works of engineering art. His words were very meaningful, as he did not limit himself to a purely theoretical speech. He put forward a practical postulate to launch specialist conservation studies at Poznań Technical University in cooperation with the National Museum of Agriculture in Szreniawa in order to produce specialists able to carry out successful, science-based restoration of technology monuments. May his idea be put in practice as soon as possible.

Due to his earlier research cooperation with the Aleksander Gieysztor Academy of Humanities in Pułtusk, the President of the Polish National Committee of ICOM was ready to be involved in the organization of the conference entitled "Regional Museums. What Future?" The European experience of Andrzej Tomaszewski teaches us that we should pay close attention to the cultural policy of regions, with their local patriotisms, attachment to tradition, and thus also to mementoes of past events, people, and places.

On more than one occasion Tomaszewski attempted to involve directors of diocese museums in ICOM activities, as diocesan collections are very important to our culture while being slightly outside of the mainstream of the Polish museum specialists' community. He had concrete plans for the museum in Sandomierz, which was to become the venue for the first conference.

The combination of historical architecture preservation with the care for collections became a guiding idea for the President of ICOMOS and ICOM. He decided that a conference should be devoted specifically to this issue. The conference underwent many months of preparation. Unfortunately, its initiator was not to participate in it. The conference titled "Museum versus Historical Monument, Conflict or Harmony?", an issue that was dear to Professor Tomaszewski, brought together the community of museum specialists from the Polish National Committee of ICOM and members of the Polish National Committee of COMOS. It was held at the National Museum in Cracow at the turn of March and April 2011.

Sadly, Andrzej Tomaszewski passed away unexpectedly on October 2010 during his stay in Berlin. He seemed to be in excellent form, his calendar filled with dates of meetings and plans which he was never to complete.

Only two weeks before, during his farewell speech to participants of a conference in Szreniawa, he said:

Every meeting, every moment, every hour and day spent together should bring some practical and tangible results, something good for the future.

These words express his awareness of the need not to waste any moment of time spent with others. Considering the circumstances in which he said these words, they should become a motto for further joint activities of the museum community.

Ewa Świącka

Il. I. Profesor Andrzej Tomaszewski w swojej pracowni. Fot. E. Świącka